

nem belelőttük beleküldtük
hidegen rendészetiileg
kistettesek kistétlenek
a fehér kesztyű torka véres
nem volt számukra csak ekívül
hol sírjaik domborulnak
máig hullámzik az a föld

számunkra kesztyűnk sírjaink

Jemnitz Sándor

AZ INTERNÁLT NAPLÓJA (1944)

Közreadja Jemnitz János

Apám, Jemnitz Sándor már diákkorában, jóval az első világháború előtt rendszeresen írt naplót. Minden jel szerint kizárólag magának írta, nem tudok róla, hogy valakinek is megmutatta volna. Az 1914-es például nagyon érdekes mind zenei, mind politikai és értelmiségi szempontból. Ez a napló Berlinben készült. A naplót 1939-ig németül írta, magyarul először az 1944-es. Eddig öt esetben jelent meg belőlük részlet, a *Holm*-ban háromszor. Ez a mostani rész megdöbbentő, tartalmában is, stílusában is, részletességében is. Számomra felfoghatatlan, hogy internáltan

miként tudta megírni. A leírás több szempontból tanulságos mind a parancsnokok, mind az üldözöttek megjelenítését illetően. A szövegnek van még egy harmadik oldala: nevezetesen a Csepelen dolgozó szakmunkásoké, akik, amikor megtudták, hogy apám a *Népszava* munkatársa, rendszeres szerzője volt, kézről kézre adták, és etették. Az internált naplója szeptember 2-án zárul, amikor felsőbb utasításra szabadon engedték. Persze felmerül, hogy ki vagy kik jártak el az érdekében – erről halvány sejtésem van, de bizonyítékom nincs. Felerítése további kutatást igényel. (J.J.)

1944. április 24. Déli két óra volt, amikor lakásunk ajtaján csengettek. Ily csengetés eseményszámba ment akkor, amikor senki sem látta tanácsosnak a felesleges mászkálást, a csillagosok otthon lesték a napról napra lesújtóbb részrendelkezéseket, és a csillagtalannok közül csupán a hétpróbás jó barátok látogatták meg a sárga foltosokat... Történetesen épp abban a pillanatban fejeztem be hárfaszonátám új kéziratát. Maga a mű nem volt új, hiszen 1935-ben, a prágai zeneünnepélyen is játszották már, és 1934-ben, szerzői estemen került bemutatásra, ami kerek tízéves kort jelentett számára. De én

mindig azt vallottam, hogy a szerzőnek elháríthatatlan kötelessége művén javítani, ha javítanivalókat fedezett fel munkáján. Vannak szerzők, akik az utolsó hangjegy lejegyzésével örökre elszakadnak befejezett alkotásuktól. Ezek részint boldog szerencsések, részint boldogtalan felületesek. A kiváltságosok közülük valóban rögtön megtalálják végleges és megmásíthatatlan megoldásaikat. [...] Effélékre gondoltam, amikor a tilalom ellenére még nálunk megmaradt szobaleány jelentette, hogy valaki beszélni óhajt velem. Fialat, satnya legényke állt a lakásajtóban. „Behívót adok át a Hitközségtől”, mondta. „Miféle behívó lehet ez?”, kérdem némileg megkönnyebbülve, mert a Népszava és pártkapcsolataim révén folyvást politikai elhurcoltatástól is kellett tartanom. Az emberke ötöl-hatol, nem akar kirukkolni, de végül kiböki: „Azt hiszem – internálás.” ...Benem elhűlt a vér, tehát kerülő úton mégiscsak internálásra kerültem. Sajnos, kérdezősködésem előtt már aláírtam a vevényt, így meg se tagadhattam többé a szignálást. Anyám gyengélkedett, ágyban pihent. Az arcomon látta, hogy baj történt. „Elvesztem, internálnak”, dadogtam. Hátizsákom nem volt, koffert és szép barna bőrneszesszeremet raktam meg csupa felesleges holmival, ezzel szemben nem volt se kulacsom, se csajkám. Goethe művei azonban velem jöttek. Este Böszörményi-Nagy Bélával és Gaál Endrével jöttem össze. Ők is szökést tanácsoltak. De hová? Kihez? [...]

Április 25. Szörnyű, álmatlan éjszakát töltöttem. Időnként felcsavartam a még be nem szolgáltatott jó rádiókat, és angol meg amerikai hírekkel vigasztalódtam. Az angol-szász-szovjet végső győzelem kétségtelen immár, csak élve kell megérni, ami nem lesz könnyű feladat. Reggel megjelent Jolly és Józsi. Elkísértek a Röck Szilárd utcába, mint a halálraítéltnek szóló utolsó kegyes tetteként segítettek poggyászatot a villamosig és a villamostól a házig cipelni. A küszöbnél még egyszer hezitáltam, sógorom az önző rémület nyílt kegyetlenségével tuszkolt előre. Az ősi emberáldozatok képe villant fel előttem: ő most azt érzi, hogy velem magát váltja meg... Beléptem, és átadtam a behívómat. „Szervusz, Jemnitz! Szervusz, Sándor!”, hangzott mindenünnen felém. Körülnézek, és egymás után ismerem fel az izgatottan nevetgélőket. Ott áll György Endre, Halász, Szomor, az öreg Ágai és König, majdnem hiánytalanul az egész Újság-beli szerkesztőségem. Ott van Stób Zoltán, Nádas Jenő, Tóthy János, Szabó Béla, különböző lapoktól, csak a Népszavától nem látok senkit. A hangulat feszült, de nem rossz. A sok kolléga valahogyan enyhíti a balsorsot, hiszen a szerkesztőségben érezheti magát valamennyi. Kiderül, hogy újságíró-különítmény vagyunk, és megfogadjuk, hogy összetartunk, zárt csoportot alkotunk. Ebédre a magunkét fogyasztottuk, aztán feltereltek minket a Rabbiképző egyik emeleti tantermébe. Plessinger, a fontoskodó teremőr. A földön ülök, koffereimre támaszkodva.

Április 26. (szerda) Reggel fáj minden meggémberedett tagom. Forró teát kapunk, délben jó lencsefőzeléket. Mellettem csinos leány üldögél: rosszul viselt sárga csillag miatt került ide, ami persze csak ürügy, mert létszámot gyűjtenek. Mi lesz velünk? Itt nem maradunk, ennyi már bizonyos. Huszonnégy órával ezelőtt még siralomháznak tűnt a Röck Szilárd utcai Rabbiképző, most az ismeretlenhez képest már ez az ismerős, és ragaszkodunk hozzá, törjük a fejünket, hogyan lehetne itt maradni. Érdekes, hogy a hangulat napközben kollektíve emelkedik vagy romlik. Valaki jó hírt hoz vagy kohol, és egyszerre csak gyermek módra vigad és hancúrozik a terem. Aztán rémhír terjed el, és mindenki kókadtan kesereg, mintha valamennyien egyazon személy lennénk. Este aztán kihirdették előttünk, hogy holnap reggel fél 7 órakor továbbvisznek – Csepelre...

Április 27. Ébresztő 5-kor. Még egy gyors forró tea, aztán rabszállító autókön kerülünk ki Csepelre, a Tsuk-gyár telepére. Egy első emeleti szobában 54-en vagyunk bezsúfolva. De nincs sok időnk elmélkedni. Még délelőtt üres zsákokat kell magunknak számmával megtömní fekhelyül. Én Mohácsi Jenő mellett fekszem, aki letört, ványadt állapotban van, és megfordítva alszik, fejével a többiek lábánál, mert huzattól fél. Délután már munkára visznek a közeli Merényi-féle papírgyárba: papírhulladékot kell szállítanunk, piszkos és poros dolog. Szemünk-szánk tele van porral, de mosakodással, gyakori szájjöblítéssel védjük magunkat, mert el vagyunk szánva, hogy nem hagyjuk magunkat megbetegíteni. Életöstönünk diktálja, hogy jelen helyzetünkben az egészség a fő. Aki megbetegszik, elveszett, mert betegekre nincs szükségük porkolábjaiknak. Ma még vegyesen hálunk, nők és férfiak. Holnap a nőket a szomszéd szobában különítik el... Éjjel szírenára ébredtünk: légiriadó! Hálóhelyiségünket kívülről lezárták. Ha belénk csap a bomba, hát belénk csap, ha elégünk, elégünk. Nyilasainknak ez csak munkamegtakarítás, ennyivel fogy a deportálandók létszáma.

Április 28. (péntek) Nehéz munkanap. Délelőtt – reggel 8-kor van kivonulás – förtelmes szalmabálákat kellett szállítanunk. Délutánra javult a helyzet, könnyű kerti munkát kaptunk. Legérdekesebb körülöttem a típusokat megfigyelni. Zsoldos Jenő a rámenős, úri modorára építő típus, aki hangoskodásával tereli el a figyelmet arról, hogy nem csinál semmit. Tóthy János, aki töri magát, és azt hiszi, a jó tanuló bizonyítványát érdemelheti ki. Kitől? Mire? Valami csendes bizalom fűti sokukat, hogy szorgalmas, jó magaviselettel megkönnyíthetik sorsukat. Még embernek veszik állati sorsintézőinket. Én tervszerűen szabotálok minden munkát. Ha egyik se dolgozna, legfeljebb közös büntetést szenvednénk el. De ettől a jámbor igavonástól csak vérszemet kapnak felügyelőink. Éjjel megfigyeltük, ahogy egyes nők a nyilasok őrszobájára sompolyogtak át, egy kis élelemért, cigarettáért adják oda magukat.

Április 29. Furcsa az ébredés. Percekig tart, amíg visszatér az emlékezetem, öntudatom, és ráeszmélek ismét arra, hol vagyok. Ma még nehezebb volt a munka. Délelőtt komisz faszállítás, délután súlyos lécek szállítása csillén. Eddig 8-tól 5-ig dolgoztunk, hétfőtől kezdve 7-től 7-ig tart a munkaidő. Délután leborotválták a fejünket, lehullottak az én hosszú, szép választékjaim is. Katona volt a borbély is. A többi katona kacagva állt körül minket, és gúnyos igyekezettel magyarázta, hogy ez a viselet milyen „egészséges”.

Április 30. (vasárnap) Munkaszünet, tisztogatás, zsebkendőmosás. Este még danoltunk és táncoltunk is, az egész napos pihenőtől felfrissülve.

Május 1. Borzalmas éjszakák. Valami különös félálomban töltöttem el a sötét órákat, valahogyan alszom is, de ébren is maradok. Horkoló és köhögő embertömeg hever körülöttem. Legkülönfélébb horkolások töltik be a tért. Vannak agresszíven hangzók, szinte vadak, idegesek és fáradtak, szomorúak. Ugyanígy különfélék a köhögések is. Mintha egy alvó ember e zörejekben fejezné ki magát, lelkiállapotát. Vannak, akik rosszindulatú erőszakossággal köhögnek, hogy hálótársaikat fölébresszék; azok se aludjanak, ha ők se tudnak. S vannak szemérmesen, panaszkodva köhögők, akik szégyellik, mert itt hevernek, ily meggyalázott és emberi méltóságukból kivetkőztetett állapotukban. Én naponta borotválkozom, reggel és este mosakodom, igyekszem civilizált maradni. Sokan szándékosan, kétségbeesetten hanyagolják el külsőjüket, ezzel is kifejezni

kívánván lelkivilágukat. Naivan azt hiszik, szánalmat ébresztenek ezzel, pedig csak undort váltanak ki.

Május 2. (kedd) Ma egy hete, hogy bevonultam internálásra. Már vagy csak még? Néha úgy tűnik, hogy évek múltak el felettem, néha azt érzem, most hagytam el éppen a szülői házat. Látom magam előtt édesanyámat, ahogy nyugalmat és bizalmat színlelve kísért ki a lépcsőházig. „Ne félj, mi viszontlátjuk egymást!”, volt az utolsó szavam hozzá, és csodálatos: akkor valami sugallatom mondta, hogy ez így is lesz... Lägerünk rövid kis gettóutcácskára emlékeztet: két szemben álló ház, a mienkben csak laknak, a másikon vannak a hivatalos és orvosi helyiségek. Tőlünk jobbra van a gyárépület, a Tsuk, ahol már minden munka szünetel. Balra komorkodik az egy szál légelhárító ágyú, amely a támadó repülőket inkább vonzza, mintsem riasztja. Körülöttünk az utca pora fekete – koromtól és piszoktól. Ez a környezetünk.

Május 3. Reggelként mindig a nehéz famunkára jelentkezem, mert így legalább egész nap kint mozgok a szabad, jó levegőn. A papírhulladékkal bajlódóknak sokkal könnyebb a dolguk, de naphosszat benn ténferegnek a rettenetes porban, és este köhögve, prüszkölve térnek a szállásra. Érdekes, hogy az éjszakai köhögések is kollektíven jönnek-mennek; ha egy elkezd, továbbterjed az egész sorra, és rövid időre bár, így is szűnik meg.

Május 4. Egész nap súlyos famunka. Nem vontam ki magam, mert be kellett fejezni, és inkollegiális lett volna, ha a többiek a munkatöbblet miatt tovább dolgoznak. Szerencse, hogy Török Sándor, a regényíró dolgozik csoportunkban. Ő szakszerűen ért a szállításhoz, és ismeri a fogásokat. Irányításával érthetetlenül könnyűvé válik még a legfélelmetesebb darab is.

Május 5. (péntek) Tegnap valahogy megizzadhattam. Rekedten, gégefájással, lázasan ébredtem. Az orvos két betegnapot ítélt meg. Goethét olvasva fekszem szalmazsákomon. A kivonulók még a betegségemet is irigylik. Ronda ez a kivonulás, négyes sorokban – énekelve. Mert a vezető katona szadista vigyorral éneklést parancsol, hogy dalolva érkezünk meg a Merényi-telepre! Meghurcolt, kigúnyolt rabszolgák.

Május 6. Még mindig fekszem. Gégekatarusom van.

Május 7. (vasárnap) Ma kijött a Harc riportere, és lefényképezett bennünket, újságírókat, lapja számára. Én Az Újság munkatársaival kerültem egy 6-os csoportba, így tudtam meg, hogy, szerencsémre, ide soroltak át, és Népszava-vonatkozásaimról megfeledeztek. Máskülönben aligha lennék már itt. Mily jó, hogy a nyilasok csak a Népszava politikusait ismerték, zenerovatát nem olvasták! Így a kulturátlanságuknak látom hasznát. Hatos lett a Pesti Hírlap csoportja is, ötös a Pester Lloydé, a többiek egy vegyes csoportban kerültek a fényképezőgépek elé. Nem hatottunk elbűvölően. De szeretném látni azt a grófi társaságot, amely hasonló körülmények között kedvezőbben festene! Így persze jól lehet kihozni a zsidó újságírók elvetemültségről tanúskodó torz csúnyaságát.

Május 8. Kivonulásunk útján kert mellett haladtunk el, ahol kivirágzott egy orgonabokor. Oda- és visszamenet ez a látvány napom fénypontja.

Május 9. Mindig már előre örülök az orgonabokornak. Ez int, hogy tavasz van. De ilyen május se volt még nekem. Ha feltűnik a bokor, én is dalolni kezdek a menetben... Két hete internáltak...

Május 10. Délelőtt vidám szénamunka. Délután fél 4 órakor hirtelen visszavezényeltek minket a lágerbe. Rögtön csomagolnunk kellett, és már vittek is teherautókon a Horthy-ligeti repülőgépgyárba. Az ottani lágerben már fogadott minket az ügyvédek csoportja, élén parancsnoka – az én Vajda Jenő barátom! Összeölelelkeztünk, mire kollégáim máris sugdolózni kezdtek, hogy „ez a Jemnitz már megint kihúzta a lutrit”. De sok idő nem volt, mert megérkezett a pojácaeleganciájú nyilas parancsnok. Sorba állított minket, és fegyvelmezési gyakorlatul „futást” parancsolt. Hétszer kellett összes poggyászunkkal a lágert körülrohanni. Plessingert, mert elesett, félholtra verette, de csúnyán elverette Fenichelt is, mindkét lábán sebhelyek tátonganak. Csak ezután rakhattuk le a cókókunkat. Mienk a 8-as barakk. Istálló volt, nem barátságos. Lajtha Péter és Gál Andor között fekszem majd. Alig vehettünk lélegzetet, már futásban kellett a repülőgépgyárba vonulnunk. Boldogan állapítottuk meg az áprilisi nagy légitámadás jóvátehetetlen rombolásait. Az üzem munkaképtelen. Tehát komoly „melő” itt nem fenyegetett minket... Az én csapatomnak egy vagon deszkát kellett kirámolnia. Meg akartuk mutatni, mit tudunk. Füttyörészve hordtuk be a hosszú léceket, és dicséretet kaptunk, mert egy órával a kitűzött idő előtt készültünk el. Kárunkra. Mert átvezényeltek a késlekedőkhöz, és nekik kellett segítenünk.

Május 11. (csütörtök) A mai napot szabadra kaptuk barakkunk helyreállítására. Cserepet hordtuk, mert a támadás légnomása levitte a fél háztetőt. Szalmazsákokat tömtünk magunk számára. Pusztafi parancsnok úr mégsem volt velünk megelégedve. Azt mondta, henyéltünk. „Futás!” Kügler elesett. Úgy elverték, hogy megvakult. Biringer (nem Plessinger, ahogy írtam) tegnapi sérüléseibe belehalt. Reggel még a vályúhoz vánszorgott vízért, délután kiszenedett.

Május 12. Vidámak lettünk, újságírók, hogy ismét magunk között élhettünk. Reggel és este, lefekvés- és felkelésnél csak úgy röpdösnek a viccek és az elménckedések. Stób Zoltánnal sokat elmélkedtünk azon, hogy az orvos, aki a Tsuk-telepről való távozásunk előtt minket szelektált, és Horthy-ligetre és a Szabolcs utcai kórházba menőkre osztott szét, neki barátságilag megígérte, hogy mi kettőnket is Pest felé irányít, de ezt mégsem tette meg. Amikor Stób őt emiatt heves szemrehányással illette, az orvos csak ennyit válaszolt: „Meglásd, érdeketekben tettem.” Ez vagy leszerelő frázis volt, vagy az orvos ismeri jobban a helyzetet, mint mi. Egyelőre a szabolcsiak vannak előnyben, mi pedig itt kezdtek el a nehéz cipekedést. Ész és terv nélkül szállítgatunk ide-oda, csak hogy dolgoztassanak minket.

Május 13. (szombat) Első csomag édesanyámtól. Minden egyes küldemény könnyfakasztóan beszédes volt. A tojások papírszalvétába csomagolva, amelyek mintáját hazulról ismertem. Otthoni és meghitt volt még a dobozból kiáradó illat is. Mindez gondosabban és csinosabban volt csomagolva, mint amilyen sok volt. Mama bizonyára nem mert először többet küldeni, és bevárja, megkapom-e. A külső hírszolgálatot a tábor túlsó része, az ügyvédek és egyéb pénzes fejesek csoportja szervezte meg. Ők már leveleznek, nehéz pénzekért. Mi még csak a reguláris, megengedett csomagoknál tartunk, ezeket – alaposan megdézsmálva – meg is kapjuk.

Május 14. Német katonákkal Szigetszentmihályon. Üdítő autót, virágzó orgonabokrok tengerén keresztül. Ragyogó vasárnap. Amikor elvégeztük a munkát, az SS-ek megengedték, hogy vendéglőbe menjünk. Pörköltet ettem, sört ittam: leírhatatlan szenzáció! S a németek ezalatt falaztak nekünk, és örködték, hogy magyar kereteseink észre ne vegyenek! Velem, aki úgy beszél németül, mint ők, persze különösen barátkoztak, kiváltképpen az egyik. Hazafelé mellém ültek. „Mily kár, hogy mindezeknek így kellett történniök, de ha mi nem intézzük el magukat, maguk intéznek el minket”, mondta az egyik. Mit lehetne erre válaszolni? Hogy ez nem állott szándékunkban: nevetséges, bizonyíthatatlan érv. „Maguk most persze gyűlölik a németeket”, mondta a másik. „Ezt nem lehet általánosítani”, feleltem én, „mert olyasmi sohasem következhet be, amiért Mozartot vagy Beethovent meggyűlölhették.” Egymásra néztek, de nem szóltak.

Május 15. A táborban egy újonnan érkezett beszélt el, hogy a voronyezi frontról 60 000 munkaszolgálatos közül 6000 tért vissza rettenetes viszontagságok között. Az egyik kórházukat a magyar parancsnok felgyújtatta, és a tűzből menekülő betegeket agyonlövötte. S erre mondják, hogy a kegyetlenségeket csak a németek követik el. Én megfordítva látom: a németekben a módszeresség örülete, illetve az örület módszeressége dolgozik, rémtetteik mögött valami hazug ideológia meredezik, habár csak köntösként, amely az igazi célt – a zsidó vagyon megszerzését, tehát a rablást és gyilkolást – leplezi, illetve szankcionálja. De a magyaroknál még ez az ideológiacsökevény is hiányzik. Hallom, hogy Kijevben vezettek az oktalan kegyetlenkedésben. Sajnos a magyar egyetlen cselekvési rugója: pápábbnak lenni a pápánál, túlbuzgón túlcitálni mindenkori urát és parancsolóját. A célirányos Hitler így szüli a maga öncélos kishitlerét. Innét van, hogy a kemény vágású nagy magyarok, akik mindenben fehér hollók voltak a magyarság történetében, a Berzsenyik és Petőfik, úgy elkeseredtek a magyar nép jellembeli hibái miatt. Ez a nép csak a zsarnokát tudja gyáva hízelkedéssel és ragyogó pompával ünnepelni, és igazi nagyjait késő bánattal, gyönyörűen eltemetni... Mi közük van ezeknek a véreskezű, bitang keretlegényeknek az árja hecchez, amikor Hitler értelmében még csak nem is árják!? Itt egyedül a cigányok árják. Azokat viszont irtják, akárcsak a zsidókat. Farsangi bohózat lehetne az egész, ha nem lenne oly véres valóság. Ma Gál Andort verték össze, mert levelet akart kicsempészni, bizonyára a lepézelte közeg megkerülésével. Amikor kijött, a felismerhetetlenségig dagadt volt mindkét orcája.

[...]

Május 17. Helyzetünket jellemzi, hogy tervek kovácsolását merőben lehetetlenné teszi. Hogyan gondolhatnánk még életünk kormányzására, amikor könnyű levélkék vagyunk a szélben, és még a gyermek is elfújhat minket? Más, ha az amerikaiak jönnek be, és más, ha a szovjet érkezik előbb. S mindezt még meg is kell élni, hiszen valószínű az is, hogy a 24-ik órában valamennyiünket leölik. Bárhol kezdjük a tervezgetést, a következő pillanatban megbénulunk, mert talányt talányra halmozni túlságosan meddő játék számunkra. Így aztán bambán élünk bele napjainkba.

Május 18. Azért itt is van természetbeni vigasztalás: a naplementék itt elragadóan szépek. A nap korongja vérvörösön és teljesen sugártalanul száll le a liláskék nyugati szemhatáron. Napról napra kiállok táborunk kicsiny dombjára, és nézem ezt a ragyo-

gó színjátékot. Ma egész meghatódtam, mert egyik lakótársam hívott és figyelmeztetett, hogy megfeledeztem az én naplementémről. Kicsiny gúny volt a szemében, de sok jóindulat, sőt valami elismerésféle is, hogy még élvezni tudom a szépet, és nem merültem el az ételszerzés problémáiban.

Május 19. Ma öt levelezőlapot kaptam egyszerre: kettőt a Mamától, kettőt Jollytól és egyet Ötvös Magditól, aki remekül viselkedik, törődik a Mamával, és komisszióit intézi el. Szinte megfoghatatlan volt számomra, aki merőben újszerű és soha nem sejtett körülmények közé kerültem, hogy az élet a Bulyovszky utcában folydogál tovább, és ők benne maradtak a polgári lét medrében.

Május 20. (szombat) Még a Tsuk-telepen, a csomagolás hirtelen zűrzavarában ellopták önborotva-készülékemet. Azóta itt a tábori borbélyhoz kellett járnom. Ma éppen gorbombán rám szólt, hogy jöjjenek egy óra múlva, amikor jelentették, hogy egyszerre két csomagom érkezett. Mindkettő a Mamától. S az egyikben elküldte Papa relikviaként őrzött önborotva-készülékét, mert megírtam veszteségemet. Tiszta öröm fogott el, hogy függetlenedtem borbélyunk úrhatnáságától, és azonnal megborotválóztam a kedves, régi készülékkel, amelytől édesanyám bizonyára nehezen vált meg. Abból, hogy nem vett újat, látom, hogy nincs sok pénze, sógorom kétségtelenül szűken tartja, pedig ravasz fejével már kijárta magának a csillagtalanságot, és szabadon járhat üzletei után. Nekünk ezt persze nem járta ki, bár ezt családi alapon, egy suba alatt megtehetné volna. De úgy látszik, értem már nem érdemes pénzt kockáztatni.

Május 21. A legsivárabbak azok a vasárnapok, amikor összezsúfolva, tétlenül hemzseünk poros, bűdös táborunkban. Akkor még a gyárban is jobb, ahol mindig adódik valami apró esemény, és különböző ürügyek alatt összevissza mászkálhatok. Itt, a táborban már a második latrinát ássák társaim. Én még egyszer sem használtam, és eltökéltem, hogy nem is fogom igénybe venni soha. A repülőgépgyár erdőben épült, bújtatás céljából. Egyik épületből a másikba erdőcskén megyünk keresztül, ott végzem szükségemet, szépen a szabadban. Talán már el is szoktam a rendes toalettülőkéktől. Csak épp ilyenkor, vasárnap vagyok megakadva. De van a tábor mögött egy kis akácáliget, amelyet a tábori humor „kakácós”-nak keresztelt meg. Ez kisegít.

Május 22. Esténként Goethét olvasom. Most látom csak, mily okos volt elhozni magammal. Társaim szellemi színvonala állandóan esik. Beszélgetéseik tárgyköre egyre szűkül. Igazi emigránsokká váltak, akik számára az élet ott állt meg, ahol elhagyták. Valamit azért mégis hallunk a külvilágból: egyik társunk Pusztafi lakását takarítja, s ha szerencséje van, meghallgathatja a rádió híreit. Ezekből aztán továbbkombinálunk... Ha a vasút zakatol el táborunk mellett, utasaival, akik szabadon jegyet válthatnak, jöhetnek-mehetnek; ha reggelenként az autóbusz hozza be a gyár alkalmazottait, és a különkocsik este ismét hazaszállítják őket, akkor szívembe nyilall fogságom tudata, akkor néhány percre megduplázódó fájdalommal érzem tehetetlenségemet. Nevetgélő lányok, jól öltözött fiatal emberek pattannak fel a kocsira, amely elhajt velük haza, hozzátartozóikhoz. S én rabságban sínylődöm, mert „veszélyeztetem a társadalmat”.

Május 23. (kedd) Mama 78-ik születésnapja! Internálásom ötödik keddje. A nap számomra eléggé változatosan telt el. Reggel irtózatosan súlyos kábeleket kellett cipelnünk.

120 ember került egy-egy kábelhez; ezeket nyilván elszállítják. Aztán szekrényeket cipeltünk. Délután téglát hordtam, és este légoltalmi árokásáshoz vezényeltek.

Május 24. Óreink hangja az utóbbi napokban feltűnően megszélődött, emberibbé vált. Mi lehet ennek az oka? Külpolitikai változás? Harctéri helyzet? Vagy egyszerűen csak lekenyerezés. Eleinte különösen durvák voltak a többséghez, hogy ezzel fedezzék a kivételezettjeiknek tett szolgálatokat. Most már mindenki tud ezekről, tehát ők kerültek szorítóba, hiszen bárki beáruulhatná őket, ha csak névtelen levélben is.

Május 25. Sorsom végre jobbra fordult: bekerültem a Maureri-csoportba, a kiváltságosok közé, poros és piszkos munkából ki a szabadba, ahol valójában semmit sem csinálunk. Ez a csoport rejtett titka. Benn a táborban súlyos munkákról panaszkodnak, hogy gyanút ne keltsenek, és a többieket elriasszák. Maureri remek ember. Ő eszelte ki ezt a sinecurát. Ha reggelenként kiérünk „munkahelyünkre”, vedrekben érkezik a munkások jó köménymagos levelese. Tízórára megkapjuk a konyha velős csontjait. Nem tudom, ki rakhatott engem a kormányfőtanácsosok és egyéb méltóságos urak csoportjába, gyanítom, hogy Vajda Ernő. Azért csak megtúrt Hamupipőke vagyok köztük, mert kevés a pénzem, épp hogy a magas tagsági díjat kifizethetem. De a pénzelés azon felül kezdődik! Óreink itt jámbor juhászputyakká változnak, és karonfogva sétálnak örzöttjeikkel, így beszélnek meg, hogy legközelebb kit visznek be a városba. Itt lassanként kinyílik majd a szemem. Néhány társam az őr kíséretével rendszeresen bejár Pestre. S az őrök cognacot, likőröket hoznak be. Vajon miért teszi ezt Maureri, aki nem mindennapi embernek látszik? De akkor miért cimborál a plutokratákkal? Ő maga egy fillért sem fogad el, viszont szívesen látja, ha a többiek keresnek. Vagy pedig ez is csak legenda, s ő éppoly svihák zsebmetsző, mint a többi? Ezt nem hiszem, van a lényében valami különbség, ami különbségre is vall.

Május 26. Valósággal feléledek. A Maureri-csoportban sok a művelt, tanult ügyvéd, sokkal alaposabban képzett emberek, mint az én felületes újságíró-társaságom. Összeülünk, nem klubszékeken, hanem az erdő kivágott fatörzsein, és megint európai színvonalon beszélgetünk művészetről, irodalomról. Valami nyaralási hangulat kezd bennem felülkerekedni. Hát nem bánom, ez így nem is a legrosszabb nyaralás. Szinte mulatságos, ahogy ekként, mohás fatönkökön ülve és csajkánkat szorongatva az elmúlt évad legszebb hangversenyeit és operastíjait tárgyaljuk meg, felidézve olyan idők emlékét, amelyek még alig egy negyedével ezelőtt élő valóság voltak, most pedig elérhetetlen messzeségbe tűntek el. Dresszünk valami furcsa turistaöltözéknek is megjárja, rajtam térdnadrág van valódi angol sportszövetből és rövid ujjú fehér ing, a többiek ugyancsak sportszerű holmikát küldettek maguknak. Vezetőnk, Perl Gyula ismert építési vállalkozó, szép szál, csinos férfi; mint bevált szervező, ő szervezte meg és igazgatja a csoportot. Ha ellenőrzők tűnnek fel, ásni kezdünk, mert hivatalosan hullasók vagyunk, és az áprilisi légitámadás eltűntjeit kutatjuk. Erre mindig a környék legkisebb helyeit választjuk ki. Most, hogy így összevissza barangolunk, kezdem megszeretni Csepelt. Kifejezetten tengermelléki jellegű vidék, derűs homokjával, tengermelléki flórájával. Főként a Keleti-tenger partvidékére emlékeztet, az ember minden dombocskára mögött, minden útkanyarodónál a tengert sejtí, vagy legalábbis a Balatonnak Zala-parti környékét.

Május 27. Van itt Maureri mellett még egy Virág nevezetű tűzoltó őrmesterünk, valószínűleg a fel nem robbant bombák elintézésére osztották be hozzánk. Ez a gengszter a legnagyobb zsarolja meg a társaságot. Perl Gyulának felajánlotta, hogy egy öltönyt hoz el neki hazulról. Most kiderült, hogy azóta nap nap után kereste fel Perl feleségét, és férje nevében a legkülönbözőbb holmikát vitte magával. Neki csak a címek kellene, ezek után firtat, a többi „elintézi”, s ha valakinek nagy kegyesen 100 pengőt ad át, akkor hozzátartozóitól legalább ezret vett fel. Persze engem is megegzaminált. Mikor megtudta, hogy muzsikusz, zeneszerző vagyok, megvetően legyintett: „Amolyan cigányprímás!” S továbbállt. Ez a szerencsém, mert békében hagy. De pechem is, mert nem vagyok kifosztható objektum, s ezért agitál ellenem, és kizáratásomra törekszik. Ha együtt üldögélünk, hirtelen ott terem: „Maga már megint nem dolgozik, ennek rossz vége lesz!” Mintha a többi dolgoznék. Délben Maureri mosolyogva jelentette ki, hogy mára eleget dolgoztunk, délután pihenhetünk. Túl jól megy a sorunk, bizonytalan előérzeteim vannak... Délután bájos domboldalban, cserjék között a fűben fekvé, öt hét óta először jutott eszembe megint a szerelem. A szomorúság, szenvedés, nehéz fizikai munka közben az ember semleges lényvé válik. Most ismét ráérek, szabadabb a fejem. Vajon melyik után vágyódom volt vagy félig volt szeretőim közül? Tulajdonképpen egyik után sem. Vágyódásom magának a szerelemnek szól, személytelen. [...]

Május 28. Pünkösdi vasárnapja. Fehérneműt mostam, segítettem új latrinát ásni; önzetlen munka, mert erre a szörnyűségre soha nem fogok ülni. Múltkor arra mentem, és láttam az embereket egymás mellett gubbasztani, mint fecskéket a villanydróton. [...] Kifeküdtem a „kakácós” még el nem rothasztott szélére, és Werthers Leidenjeit olvastam estig. Pazar naplemente, óriási koronggal.

Május 29. Táborunk esténként úgy fest, mintha az idegenlégió valamelyik sivatagi erődítménye lenne. A dűneszerű világossárga homok, a vörös égbolt, az egzotikus barakkok teljessé teszik az illúziót.

Május 30. Virágzó akácfák, felhőtlen ég alatt fekszem a déli pihenő idején, künn az erdőben. Madarak csicseregnek, egyébként teljes a csend körülöttem; embert nem látok, aki idejönne és meddő társalgással zavarna. Élvezem a természetet, nyaralok és örülök. Az élet mégiscsak szép.

Május 31. Ennek is vége. Virág őrmesternek sikerült engem a Maureri-csoportból kiintrikálni. Hiába, nem vagyok életrevaló; láttam a veszélyt, és semmit sem tettem ellene. Azzal vigasztalódom, hogy ha itt vagyok, utóvégre mindegy, hogy milyen beosztásban vagyok itt, mert a szomorú lényeg mégiscsak az, hogy itt kell lennem, a fogságban.

Június 1. Még mindig nem szabadultam meg egészen attól a „Gólyakalifa”-i alapérezéstől, amely kezdettől fogva kísér, hogy mindez csak valami szörnyű álom; ami velem történik, csak egy nyomasztóan mély alvásom képsorozata, és majd egyszer hirtelen felébredek, és rendes otthonomban találom magam.

Június 2. (fél 10 óra) Légiriadó. A gyár egyik félig elpusztított épületében állok, romok között, amelyek az áprilisi nagy támadás maradványai. Valóban, stílusosabb, biztatóbban hangulatkeltő környezetet nem is kívánhatnék magamnak. Itt állok, mert a bunkerba

menekülnünk tilos; az az árja munkások számára van fenntartva. Itt állok, mert teljesen céltalannak látom, hogy másfelé próbáljak meghúzódní. Lesz, ami lesz. „Megadólag fejet hajtok”, ahogy Erdélyi Jóska, nyilas barátom verselte, és én megzenésítettem... De jön a parancs: sorakozunk kell Pusztafi parancsnoki hivatala előtt! Szabad ég alatt, négyes sorokban, vigyázzállásban kellett a repülőtámadásra várunk, hogy elpusztuljunk, minél biztosabban, és lehetőleg valamennyien. Magányos kiállásom pillanatok múlva szentimentális lírává foszlott szét ezzel a vadállati kegyetlenséggel szemben. Félelmükben didergő, vacogó emberek körülöttem. Többen beszartak. De a támadás másfelé irányult, és egyórai várás után megkaptuk a „Vissza a munkára!” parancsot. Zsidó ember ilyen kíznást kitalálni nem lenne képes. Esetleg elrendelni, de csak akkor, ha már vele is megtették, megtorlásul. De ártatlan, védtelen emberekkel – soha!

Június 3. Nehéz, piszkos, poros munkán. A visszaérkezettet kárörvendő, gúnyos pillantások fogadják. Délben friss szénakazalba feküdtem bele, és oly mélyen, megbékélten aludtam, hogy – nyersen felébredtve – percekig nem tudtam, hol vagyok.

Június 4. Vasárnapjaim egyformán telnek el. Délelőtt fehéreneműmet mosogatom, délután Goethét olvasom. Ismét rendkívül szép naplemente.

Június 5. Munka közben barátaimra, ismerőseimre próbálok gondolni, hogy az élelemszerzés állandó, szürke gondjaitól eltereljem magam. De annyira nem tudom, mi van velük, annyira vakságban tapogatódzom, hogy hamarosan feladom kísérleteimet. Kiestem a világból.

Június 6. Ismét a Maureri-csoportban. Visszahelyeztek! Ezt már nyilván a csoport járta ki, mert őszinte örömmel fogadott. Úgy látszik, helyettem is fizethetett valaki. Boldog vagyok, hogy megint az erdőben lehetek egész nap. Most tényleg dolgozunk, és neki-láttunk a tervszerű ásásnak. A gyári munkások bemondása alapján ott keressük a betemetett halottakat, ahová az alkalmazottak legnagyobb tömege kifutott: a közeli erdőben. A tapasztalatlan gyárbeliek ugyanis ennél az első és mindjárt katasztrofális támadásnál biztonságosabbnak vélték az erdőt a bunkernél, de a repülők felfedezték őket, és alaposan közéjük lóttek.

Június 7. Barátaimra azért sem gondolok szívesen, mert egytől egyig gyáván viselkednek. Eddig még egyetlen sort sem kaptam tőlük, nem mernek írni és választ provokálni. Hogyan fogunk ismét szembekerülni, érintkezni egymással, amikor ők gondtalanul töltötték el azt az időt, amelybe én itt beleőszültem? Barnán kerültem ide, de a lekopasztásom után újból kinőtt hajamban rengeteg a fehér szál.

Június 8. Szorgalmasan ásunk, de ez az erdei munka valóságos élvezet. Frissnek, ruganyosnak érzem magam.

Június 9. Ma két halottat ástunk ki. Az első volt a 18 éves, csinos Szabó Jolán. A betemetés annyira konzerválja a holtakat, hogy a kiásás perceiben még piros az arcszínük, és mozgathatók a testrészeik. Aztán, mintha az idő pótolni akarná mulasztását, a levegőn rohamosan elsápadnak, megmerevülnek, foszladozni és bűzleni kezdenek. Órákon

belül az egész környezet hullaszagú tőlük. Mi, a hullamérgezéstől félve, folyton kezünket mossuk. Szabó Jolán retiküljében még friss volt a szalonnamaradék, amit utolsó tíz-óráijából hagyott meg a repülőátadás előtt. Ez a kis szalonnadarab megrázóbb volt a hullánál, emberibb, közvetlenebb, beszédesebb... A második hullát én magam fedeztem fel, ezért én voltam a nap másik hőse. Dermesztő érzés, amikor az ásó hirtelen valami puhába ütökzik, és a következő pillanatban ujjak nyúlnak ki a föld alól. Fiatal német SS-katona volt az illető. Cipője, kesztyűje vadonatúj. Koponyaalapi sérülése is elég lett volna a halálához. Ez az áporodott retkekre emlékeztető hullaszag még most, estére sem megy ki az orromból. Az esemény természetesen általános szóbeszéd tárgya, és a maureristák habzsolják új tekintélyüket.

Június 10. Estére még 60 ember érkezett a Rökk Szilárdból táborunkba. Vegyesen jöttek iparosok, tisztviselők, utcán összeszedettek. Belőlük nem kaptunk, de az ügyvédek közül átkerült néhány, közöttük a szimpatikus dr. Algai. Ilyenekkel csak nyer a mi társaságunk.

Június 11. A vasárnap örömeire fürdeni vitte Maureri a csoportunkat a kavicsbánya szép, nagy tavába. Leírhatatlan jó érzés, amikor végre megint kiúszhattam magam. Tisztálkodó fürdésre alig volt szükség, mert vályúknál reggel és este tetőtől talpig leszappanozom magam. Tetűnk, poloskánk nincs, viszont bolhánk rengeteg. Pijamám olyan pötyyözött, akárcsak a gyöngytyúk tolla. Különös, hogy éjjel mégsem zavarnak, csípésüket nem érzem. György Endre múltkor kedves odaadással vetette magát szalmazsákjára: „Itt vagyok, édes bolhácskám!” – Itt sütkérezem most meztelenül a napon. Mégiscsak álnok, komisz társaság vagyunk. Benn a táborban színészkedve sóhajtoztunk, hogy vasárnapi különmunkára vezényeltek be minket a gyárba a kegyetlen hajcsárok, s valójában fürödni jöttünk ide, és vigyáznunk kellett, hogy a tilos kaland ki ne tudódjék. Irigyeink rögtön beárulnának. – „Tehát itt kezdem el ez idén a nyári fürdőszezonomat”, évődtem magammal. Ez tényleg kevésbé volt előre látható, még az elmúlt nyáron sem sejtettem volna, hogy „a társadalom kártevője”-ként kiközösítenek húszévi szocialista kultúrterjesztő és népművelő munkám alapján.

Június 12. Szaporodnak a kellemesebb és színesebb emberek, akikkel jólesik elbeszélgetni. A Maureri-csoport valószínűleg velem együtt vette fel ezeket is, hogy plutokratikus jellegén javítson. Így került ide Kelemen Emil, a hóbortosan külön, de tehetséges és érdekes festőművész; Kiss Olivér is szórakoztató és intelligens, bár kissé a siber benyomását kelti, akiben konjunkturnalovagi hajlamok lappanganak. Bárdi, az autózakértő tanulságos előadásokat tart, Beck Salamontól, a híres jogásztól is lehet tanulni. Az újságírók közül csak Halász Ernő van még velünk, okos, de kellemetlen, siránkozó és önérzet nélkül kéregető-kunyoráló ember, akit épp e terhes tulajdonsága miatt a „Tarhalász” gúnynévvel illetek.

Június 13. Esményien üde réten fekszem, tarka virágok között, cigarettában sincs hiány. Ha tudnám, hogy az oroszok bejöveteléig ez lesz a sorsom, bukfencet hánynék örömömben. Életemben nem voltam ennyit szabad levegőn, úgyszólván napi 24 órát, mert éjjel nyitott ajtó és nyitott ablak között fekszem a fal mellett, és az éjjeli szellő átjár felettem. Ma egyébként ágyszomszédokat cseréltem, a kis fekete Abádi és Ligeti közé

kerültem Gál Andor és Nádor Jenő után, akik panaszt emeltek, hogy „túlfekszem” a határvonalon, és megrövidítem fekhelyüket. Emögött csak irigység és bosszú lappang, mert nem vittem be őket a Maureri-csoportba. Amiről nem tehetek, mert ígéretem szerint proponáltam őket, de a csoportnak nem kellett. A dolgon azért csodálkozom, mert Gál Andor, akit múltkori elverése egészen megtört, a tegnapi éjszakát az én vállamon sírta át, és folyvást nyögte: „Ezt nem bírom ki.” Ma pedig szerinte én zavartam őt. Nyilván Nádor bujtotta fel. Nádor Jenő izgága, antipatikus alak. Sértődékeny, mint egy vénasszony, és sértő, mint egy őrmester. Tele van apró üzletecskékkal, élelmiszereket szerez be titkos forrásokból, többnyire rosszat, és drágán adja el, bár ezt még különös kegynek tünteti fel. Abádi kommunista szabólegény, élénk eszű, de kissé szemtelen legényke. A szép fejű Ligeti maga a flegmatikus passzivitás. Ennél csendesebb, jámborabb szomszédot nem is találhattam volna, Abádival pedig viccelődhetek, mert mókás gyerek.

Június 14. (szerda) Légitámadás. Maurerivel messze kifutottunk a szabad környékre. Elragadó helyeken rohantunk végig, nyár- és akácfaligetekén, virágzó réteken, gyümölcsösök mellett. Egyszerre csak közvetlen közelünkben bődült el a nehézlégvédelmi üteg. Kiderült, hogy buzgó menekvésünkben pont az üteg háta mögött bujtunk meg, de álcázása oly kitűnő volt, hogy eldördüléséig nem vettük észre. A lezuhanó léigombák estükben a’-as’-a’-as’ hangot adtak. Eleinte, a távolból, óriási szunyogok zümmögésére emlékeztet ez a vinnogó, agresszív hang. A német üteg lelőtt egy amerikai repülőt. Szénné égett testét odaszíjazva találtuk meg a repülőgép roncsában. Gyönyörű, vattázott és steppelt mellény volt rajta, egy bostoni cég márkájával. Alighogy újra összegyűltünk, erdőégés oltására vezényeltek ki minket. Az amerikaiak kitűnően lehetnek értesülve: az erdő közepén eltalálták az elásott benzinhordókat! Ez aztán kémszolgálat!

Június 15. A mai esemény borzalmas vakítóan világított rá bizonytalan, szánalmas helyzetünkre. Katonai komisszió jelent meg váratlanul a táborban, amelybe a gyárból visszarendeltek minket. Listáról száz internált nevét olvasta fel a vezető tiszt. A talmudizáló Róna Ödön abban a pillanatban mondta fontoskodva: „Nem látom a kiválasztás irányvonalát”, amikor a saját neve is elhangzott. Ezeknek percek alatt kellett csomagolniuk és teherautókra szállniuk. Ezeket deportálják, az kétségtelen. Vajda Ernő később bevallotta nekem, hogy néhány kedves embere nevét kicserélte a listán közönyös vagy rakoncátlan egyének nevére. Talán ez zavarta meg szegény Róna Ödön logikai láncokvetkeztetését... Csüggedt, komor hangulatban töltöttük az estét. Sok kedves emberünk hiányzott, különösen az ügyvédek közül. Hiányzott a nyurga, okos dr. Algai, akit nagyon megkedveltem; dr. Ambrus, dr. Faragó, akik vidámságot és jó kedélyt árasztottak maguk körül. Búcsúzásnál megöleltem Ambrust, és tettetett derűvel mondtam: „Viszontlátásra!” Erre ő röviden felzokogott, és felelte: „Nincs viszontlátás!” Préda vagyunk, és leshetjük a halált.

Június 16. (péntek) Megint künn napozom kedvenc rétemen, felhőtlen, mélykék ég alatt, de bennem tovább bűg a tegnapi események vad szomorúsága. Hiszen éppen ez teszi helyzetünket ily páratlanul és hasonlíthatatlanul irgalmatlanná: itt úgy élek, mint Marci Hevesen, de ebből a paradicsomi nyaralásból bármely pillanatban átdobhatnak

a biztos halál torkába! Úgy érzem magam, mint a kannibálok kezébe esett fogoly, akit pompásan felhizlalnak a felfalatása előtt. Ő is nyeldeszi a jó falatokat, s nem tudja, melyik pillanatban vágják át a nyeldeklőjét. Most itt heverésem, zümmögő méhek és bogarak hangversenyeknek körülöttem, érzem az akác érzékeny édes illatát. S ki tudja, nem érkezik-e holnap a második lista, és néhány nap múlva a harmadik?! Ez a végeletes ellentét talán még rettenetesebb a sötét tömlőc rácsainál, az előkészítő, lassú átmenetnél. Én a legderűsebb nyári szabadságból kerülnék egyenesen a kőpadra, lángoló napsugárból egyenest Auschwitz kohóinak lángjai közé...

Június 17. Tikkasztóan forró nyári nap. Délután megint fürdeni mentünk Maurerivel. De a hangulat nyomott maradt. Túlságosan hiányzottak az elcipelt bajtársak, a csoport legkedvesebb, megszokott tagjai. Be jó a hűs vízben lubickolni, de miféle új rémhír várhat ránk „haza”-jövöt, a táborban? Maureri barátian bátorított, inkább csak jó szavakkal, mint konkrétumokkal, amikkel ő sem szolgálhat. Őt csak egyszer láttam önfegyelmetlenül: a légítámadásnál, amikor közöttünk, a fűben hasalva, fejét a fűbe fürta, és hangosan, hisztérikusan imádkozott. Később meg is okolta, miért. Mert az áprilisi támadásnál ott volt, légnyomást és idegsokkot kapott.

Június 18. Esős, ködös vasárnap. Jégeső, felhőszakadás. Szalmazsákjainkon heverészünk egész nap, mit is tehetnénk? Ki nem mehetünk megázni, benn pedig csak akkor van hely, ha mindenki fekszik. Egyesek nótáznak, tréfálkoznak. Csaknem kaszárnyahangulat terjeng. A zsidóság egyik legfőbb lelki erőforrása, ősi, naiv és vak optimizmusa már megint győzedelmeskedett. A zsidó ész egyszerűen nem hiszi el, amit nem akar elhinni, és elfelejti azt, amiről meg akar feledkezni. Gyermekek, akik az imént még sírva búcsúztatták elhurcolt bajtársaikat, és ezzel saját bizonytalan jövőjüket siratták, és most nevetgélnek, hahotáznak, mert az életöztön vidítja őket, akárcsak a harctéri katonákat, akik a csata után táncra perdülnek, nem törődve azzal, hogy a második ütközet közeleg. „E jelen pillanatban nincs baj”, mondja ezt az optimizmus, „s nekem ennyi is elég, hiszen éppúgy, ahogy esetleg majd elhurcolnak, a guta is megüthetne, és akkor ugyancsak végem lenne. Amíg élünk, minden kedvező esély, legalábbis lehetőségeiben, a miénk!” Szalmazsákomon forgolódva érdekes drámai témán gondolkozom: „Kivonulás Egyiptomból.” Mózes alakjához kissé Maurerit venném modellül. Ábrázolandó a zsidó szellem, amely az idomított tigriséhez hasonlít: mindenki lesi idomítójának gyengéit, hogy kihasználja azokat, viszont szinte tisztelettel engedelmeskedik, ha idomítójának ereje meggyözi. Nem lehet álpátosszal becsapni, mert a valódit delejes ösztönnel különbözteti meg a hamistól. Hiperindividualizmusában mindenkor forradalmi ellenzegülésre kész, mihelyt vezetője hivatottságában kételkedik, s e kételyre bármikor hajlamos. Mózes a vadállatok ketrecében minduntalan képességei maximumát kénytelen kifejteni, mert tudja, hogy máskülönben rárontanak és széjjelszaggatják. Így nő ön maga és végül az emberi határok fölél, a rendkívülibe. Az istenfogalom a pisztolya, ezt sütögeti el parancsolóan és fenyegetve, olykor védelméül, félelmében is a tigrisei felé.

Június 19. Vajon mit csinálhat anyám? A levélcenzúrártól való félelmében csak közömbös dolgokról ír. De fő, hogy ír. Most a levél ténye a lényeg, s nem a tartalma vagy formája. Mint ahogy a szerelmes a párja telefonhívását várja, s majdnem mindegy, hogy mit közöl vele: csak beszéljen.

Június 20. – Kilencedik kedd. Ma ebéd után gyanútlanul kérdezem Gál Andortól: „Van-e még időnk munkakezdésig egy szivart elszíni?” „Persze, kényelmesen”, feleli ő joviális nyugalommal, jóllakottan. Tíz perccel később felhívták nevét, és 60 társunkkal együtt tíz perc alatt csomagolnia kellett. Elhurcolták őket is. Ezúttal magam alapítottam meg a kiválasztás Róna Ödön-i „irányvonalát”: azok kerültek el, akik ellen időközben panasz merült fel, akiket testileg vagy másként megfenyítették, vagyis a priuszosak. Ez tehát büntetőexpedíció volt, és a szerencsétlenek további sorsa felől nincs kétség: Auschwitz.

Június 21. A vasárnapi felvidulás után ma persze megint komor hangulat uralkodik szerte a táborban. Ügyvéd már alig maradt, a fehér nadrágos kormányfőtanácsosok is eltűntek, helyüket csúnya alzsídók foglalják el, akiket a nyilasok a mi bosszantásunkra és megalázásunkra vegyítenek közénk. Ők ezt a szocialista eszmék karikatúraszerűen eltorzított szövegeivel indokolják. El akarják törölni az „osztálykülönbséget”! De a kommunizmus rendes ember és rendes ember között akarja eltörölni az osztálykülönbségeket, s nem rendes emberek és gyülevész söpredék között! Mint ahogy nem célja, hogy eltörölje a különbséget szüzek és kurvák között.

Június 22. Ma bekövetkezett, amiről régóta balsejtelveim voltak: csoportunknál, a Maureri-csoportnál kitört a nagy botrány. A csoport egyik tagját tiltott levél kicsempészésénél kapták rajta. Kétségtelenül árulás történt. Úgy gondolom, ez a gazember Virág irigységből mártotta be Maurerit, aki mindenesetre kompromittálva van. Virág egyeduralkodó akart lenni kiskirályságunkban, de attól tartok, elszámította magát. Maureri túl sokat tud piszkos dolgairól, és jogos haragjában magával fogja őt rántani. Az ügy levél pedig mi isszuk meg, természetesen, hiszen Perl Gyulát is elvitték már, akiben meglett volna az új alakulat megszervezéséhez a kellő kezdeményezőerő és leleményesség.

Június 23. (péntek) Helyesen kombináltam. Csoportunkat mára felosztották, minket szétesztettek. Én a híres „Fékpád”-hoz kerültem, ahol a repülőgépmotorokat szabályozzák be éktelen zakatolás közepette. A Maureri után a Fékpád számít a második legjobb helynek, és szintén a rosszul elhelyezettek vágyálmai közé tartozik. Tehát lefokozásunkban is aránylag a legjobban jártam. A protekciót, Vajda Ernő kezét lehetetlen volt fel nem ismernem. Félénk, de finom és művelt emberek kis társaságába kerültem, akik szeretettel, sőt tisztelettel fogadtak. Vezetőjük, Engel bankigazgató egy begyulladt, de óvatosan és kicsinyesen ügyeskedő ember. Mint óriási vívmányt, elárulta nekem, hogy ők rendszeresen cseresznyét hozatnak be kintről. Erre még Maurerinnél sem jöttünk rá, s az idén ma ettem először friss gyümölcsöt, egy egész kiló remek cseresznyét. Itt elkényeztetnek, Maureriéknél megtúrt voltam, ezzel is jobb a csere.

Június 24. Már megint továbbsodródtam. Ma a konyhára osztottak be. Egy egész délelőtt karalábét kellett hámoznom, miközben többet ettem, mint hámoztam, mert nagyon kedvelem a nyers karalábé ízét. Délután viszont borsót kellett pucolnom. Egy hivatásos munkásnő ült mellettem, aki erősen emlékeztetett Molinári Gizellára. Ugyanazzal a nem durva, hanem inkább merész szabadszájúsággal beszélt önmagáról és ugyanúgy az életszomj hajszolta kicsiny, de változatos élményeiről. Úgy kiterítette magát, akárcsak egy térképet, megismertem férjét és szeretőjét, s ő boldogan mesélt, mert jólesett neki az érdeklődésem. Én is örültem, hogy társaim túlon túl ismert élete után végre megint

valami ismeretlen életbe tekinthettem bele, ha ez nem is volt se nagyon gusztusos, se nagyon érdekes. Olyan voltam, akárcsak a kiéhezett olvasó, akinek filléres ponyvaregény kerül a kezébe. Mohón esik neki annak is.

Június 25. Kellemetlen zavarásul vasárnap délelőtti különmunkára rendelték be a Fékpadhoz. Felesleges sepregetést, tisztogatást kellett végeznünk, tehát megint csak bosszantásunk volt a cél. Délután ágyamon fekve a „Wahlverwandtschaften”-t olvastam nagy gyönyörűséggel. Pontosan meg lehet állapítani, hol fejezte be regényét Goethe ténylegesen, a maga számára, és honnét biggyesztett rá a közvélemény kiengesztelésére egy további műbefejezést. [...]

Június 26. Éjjel nagy légiriadó volt. Percek alatt kirohantunk magunk ásta új árkaikba, amelyek kutyának se jók, mert nem mélyebbek a közönséges lövészárkoknál, tehát semmiféle védelmet nem nyújtanak. A látvány viszont megkapó, és felér a legszebb gellérthegyi tűzijátékkal. Néha valóban azt hinné a néző, hogy ezt a pazar égi színjátékot szórakoztatására rendezik. Piros, fehér, zöld rakéták suhannak az égbolton át, aztán megáll egy Sztálin-gyertya, és félelmetesen világítani kezd, hogy olvasni lehet fényénél. A keresztül-kasul cikázó rakéták közé bevilágít az óriási reflektorok sápadt sugárkévéje. Egyre több reflektor lép akcióba; kéviek érintkeznek egymással, és együttműködve válogatott és remek geometriai ábrákat rajzolnak a sötét éjszakai égboltra, mint holmi palatáblára. Aztán hirtelen elalszanak, és éppoly hirtelenül gyulladnak ki ismét egészen másutt... Napközben még kétszer volt légiriadó, de lövést, robbanást egyszer sem hallottunk. Az idő néma várakozásban telik el. Ezalatt viszont dolgozni sem kell. Egyelőre tehát a légítámadások eléggé népszerűek nálunk.

Június 27. (kedden délelőtt 10 órakor) Barátságos liget szélén kuksolok, előttem serdülő kukoricás. Ezúttal komoly a légítámadás, Csepelnek szól. Hallom a robbanó bombák tompa moráját, hason fekve érzem a föld rázkódását. S fejem felett rigók és cinegék füttyörésznek! A természet békéje éles ellentétben kontrapunktírozza az emberek harcát. A két világ egymásra nem hederítő összepárosodása olyan akusztikai fenomén, amelytől borzadni és sírni lehet csupán... Most potyogni kezdenek körülöttem a légelhárító üteg visszafelé hulló repeszdarabjai. Jókora bombaszilánkok esnek le szertesztét. Valószínűleg a kókuszpálma hullatja ilyen tompa zörejjel gyümölcsét. Mondják, hogy a lehulló kókuszdiók évente sok embert, állatot ütnek agyon. Hát ilyen repeszdarab elintézne engem. Egy széles, meghajlott fatörzs alá bújok; sajnálom, de jobb fedezékem nincs, ha kegyednek nem tetszik, sétáljon tovább, ott épp egy retikültartóra való karéj zuhant le...

Június 28. Úgy halljuk, a tegnapi támadásból Budapest is kapott, mégpedig erősen. Amíg én itt rigók és cinegék társaságában eléggé vígan meditáltam, drága jó édesanyám talán halálfélelemben remegett valamelyik óvóhelyen. Ezt, csúfosan, nem éreztem meg. Mentségemre szolgáljon, hogy a robbanások közelsége miatt eszembe sem jutott távolabbi célpontokra is gondolni,

Június 29. Itt most teljesen társtalan vagyok. Az a környezetemhez való viszonylat, amely végigkísér egész életemben, itt is hű maradt hozzám. Környezetem ösztönösen megérzi, hogy valamiképpen más vagyok, más, habár ennek a másféleségnek egyáltalán nincs ellenséges, megvető vagy lenézett éle. Ellenkezőleg: érzik a sorstársi kapcsot

latok ápolására, a jó baráti viszonyra irányuló törekvésemet, a pártéletben edzett szociális felfogást és emberi jóindulatot. Ezért hasonló jóindulattal, enyhébb vagy vaskosabb, de mindig felszabadító humorral veszik tudomásul másféleiségeimet, amit művész voltom számlájára írnak. Elkülönülnek apró-cseprő érdeklődési körüket az enyémtől elválasztja. Kívül hagynak, mintegy hallgatóságos, kölcsönös megállapodás szerint, de mindezeknek soha sincsen haragos, sértődött vagy gyűlölködő alaphangja. Békében hagynak, de úgyszólván szeretettel különülnek el tőlem. Idegen testként élek közöttük, de a nagy organizmus nem taszít ki, hanem csendes jóváhagyással megtűr magában.

Június 30. (péntek, fél 10 órakor délelőtt) Légitámadás. Mély, kiáltó kontraszt. Itt fekszem egy gyönyörű, hatalmas bükkfa tövében, és egy kiló nagy szemű, ropogós cseresznyét majszolok. Felettem pedig zúgva vonul el az ezüstösen csillogó repülőraj Budapest felé, hogy romlást és pusztulást zúdítson a városra. Ők, a „szabadok” most rémületükben vacognak, én, a megvetett „fogoly” pedig úszónadrágban nyújtózkodok a dús fűben. Még szűnyog se bosszant. Ilyen érzése lehetett a makkegészséges rabszolgának beteg zsarnoka oldalán. Ez nem olcsó és aljas káröröm, hiszen jól tudom, hogy odaát most ezren és ezren szenvednek, akik ugyanúgy ártatlanok a szenvedélyek kirobbanásában, akárcsak én. Viszont őszinte elégtétellel élvezem azokat a szituációkat, amikor a vak szenvedély anomális következményei nyilvánvalókká lesznek, és ilyen paradox helyzeteket eredményeznek. A pokol lakói engem büntetésből a paradicsomba száműztek. E percben ők a saját foglyaik, én sütkérezem szabadon. [...]

Július 3. Homokot és cementet keverek, téglára. Szellemi foglalkoztatásunk, minden magasabb rendű munka végeztetése tilos. Csak szállító és egyéb, a legprimitívebb funkciókat teljesíthetünk. Igavonó barmok lettünk... Délután Maurerivel bűbajos vidéken kószáltunk. Délelőtt állat, délután ember – furcsa lény lett belőlem.

Július 4. Megint a Fékpadnál. Zuhogó esőben homokot kell hordanom. A munkafelügyelő ördögi vigyorral úgy intézi, hogy mindig a legmélyebb pocsolyákon kell keresztülgázolnom. Ha kerülni próbálok, ordít, hogy menjek az egyenes úton. Délután kisütött a nap, nagy a forróság. Ruhám, cipőm megszáradt. Csak azon csodálkozom, hogy nem hültem meg. [...]

Július 5. Remekül aludtam. Most 2 órakor cigarettázva fekszem egy akácligetben, kitűnő ebéd után. A Fékpad derék munkásai valahonnét – ez egész titokzatos hírforrásokat sejtet – megtudták, hogy a „Népszava” munkatársa vagyok, szocdem párttag, s azóta teljesen megváltoztak irányomban. Ebéd idején egyik üzemből a másikba hívnak, hogy osszam meg velük „szerény” – de számomra kiváló – kosztjukat. Ma három helyen kebeleztem be a pompás gulyást. „De hozzánk még nem tetszett belátogatni”, jött hozzám valaki egy negyedik üzemből. Én azonban már csak szuszogva tudtam tiltakozni. Elvégre a hízókúra túlzás lenne, és csak kondícióban akarok maradni.

Július 6. Légiriadó. Fatörzsöm alján hallgatom megint a felettem berregő ezüstszerű repülőflotta és a madárkák furcsa polifóniáját, ezt a különös és igazán csak számomra eljátszott, nekem szóló szimfóniát. Ha én ezt a naponta ismétlődő életveszélyt szerencsésen túlélem, az csak nem történhetik meg azért, hogy a felszabadulás előtt, a nagy

finisben kivégezzenek! Akkor csak nem pusztulhatok el ilyen otromba értelmetlenséggel; akkor kell, hogy életemnek további célja, rendeltetése legyen. Sohasem hittem a véletlenben, és most kevésbé, mint bármikor. Véletlennek nevezzük azt, aminek logikai összefüggését nem tudjuk felfedezni és megmagyarázni. De mik lesznek lehetőségeim? Mi lesz a Népszavával? Annaira más és más társadalmi helyzet képe alakul ki előttem az angolszászok és a szovjet bevonulása esetén, hogy belezavarodom a teljes kétféleség elgondolásába. Egy biztos: a zene! Komponálni fogok megint, és ez a kilátás boldogsággal tölt el. Szeretném megírni a Fékpad szimfóniáját, ezt a lüktetve dübörgő zajt, amelynek mégis van valami állandó melódiája. Fülembé vattát dugok, ha megindulnak ezek a 12 cilinderes repülőgépmotorok. Csigas vaskötélen húzzák fel ezeket a tető alá, úgy lebegnek szabadon, és a munkások jobbról-balról létráról szabályozzák be a propellerek forgássebességét. Aztán tolokocsikra rakják ezeket a motorokat, s mi – hatósával – átgörgetjük azokat a szomszéd üzembe. Mi csak a vontatólovak munkájára vagyunk hivatva. Nagy kitüntetés, ha megengedik, hogy én, aki az autóvezetői tanfolyamon ezt kitanultam, a cilinderek összeállításánál segédkezhetem. Hiszen ez már tényleges munkásmunka!

Július 7. Fonák, természetellenes helyzetünket jelzi az is, hogy épp a repülőátadások órái azok, amiktől a szabad emberek rettegnak, s amiket mi, foglyok áhítva várunk, mert munkaszünetet és a szabadba való kirajzást jelentik számunkra. Az angolszászok a jó zsebóra megbízhatóságával tűnnek fel. Negyedórával előbb már senki sem dolgozik a gyárban. Mindenki a rádiót lesi, s ha elnémul, még a „légi veszély” bemondása előtt öltözködni, csomagolni kezdenek a munkások. Az üzemet csak a szirénajelzésre hagyhatják el, de akkorra már izgatottan gyűlnek össze a kijáróknál. Különösen a román munkások félnek és remegnek. Mihelyt felbúg a sziréna, vad iramban nyargal az erdő felé a farka. Kerülik a bunkert, nem bíznak benne, s minden rossz áprilisi tapasztalatuk ellenére mégis az erdőt választják.

Július 8. Mi lett anyám költözködéseinél irataimmal, kottáimmal, szerzeményeimmel? Minderre alig gondoltam mostanáig. De ma hirtelen agyamba nyilallott e kérdés. Különben is kezdek eddigi teljes fásultságomból felébredni. Állati megnyugvással, bele-törődéssel viseltem eddig sorsomat, ma átmenet nélkül elfogott a türelmetlenség, a düh és a dac. Szökési terveket szövök. De Csepeltől Budapestig rögös az út...

Július 9. Vasárnapi szórakozásul délután detektívek jelentek meg táborunkban négy kakastollas csendőrrel. Az udvaron „leülj!”-t parancsoltak, és pénzre, cigarettára megmotoztak bennünket. Amire hozzám érkeztek, magam alatt ástam el vagyunkámat, úgyhogy semmit sem találtak nálam. Védekezem a disznó gengszterek ellen. Egyéni akció, pillanatnyi „jó ötlet” volt az egész, és a társaság éjjel holtrészegen bukdácsolt el táborunk mellett: elitták a szerencsétlen rabszolgák utolsó garasait.

Július 10. Éjjel öröket kell táborunk elé állítanunk. Ezek a latrinához sompolygókra rivallnak: „Állj, ki vagy?” Erre a szükségre menő pijamás bemondja nevét és barakk-számát. Az őrtállástól mégis húzódozik mindenki, mert Pusztafi, ha berúgva érkezik meg Pestről, rajtuk tombolja ki „humorát”. Az őr kiáltására nem nevezi meg magát, és ha a begyulladt pasas nem meri feltartóztatni, ezért veri el csúnyán, ha pedig feltartóztatja, a vakmerőségért rakja meg.

Július 11. Reményt keltő kósza hírek kezdenek a táborban keringeni: kormányválság, enyhülés a szovjet győzelmek hatása alatt. A szovjet sereg győzelmes közeledésével viszont növekszik kiirtásunk veszélye is. Már azt se tudjuk, mit kívánjunk.

Július 12. Új transzporttal két barátom érkezett ide: Gergely Rudi, a Grill könyvkereskedés tulajdonosa és a Hungária nyomda egyik főrésztulajdonos igazgatója. Mindjárt összeköltöztünk, és én közöttük alszom. Beugrató agent provocateur áldozataként kerültek ide. Az illető bolondította őket, hogy repülőgépet tud szerezni, és kimentti őket Kairóba. Aztán értük jött, hogy kiviszi őket a repülőtérre, és átadta őket a Gestapónak. A Majestic szállóból jutottak ide, súlyos pénzekről megfosztva. Örülök Gergely Rudinak, művelt, eszes, jó modorú ember, Laci szintén. Kiderült, hogy egyik vérengző főhajcsárunk Laci puccere volt az első világháborúban. Ebből szolgálatok szövődhetnek. Este, vacsora után európaián diskuráltunk elvadult környezetben. Már ez a kis, homoszexuális Fóti Jancsi is elhagyja magát. Az emberek eltompulnak, csak az eledel jár az eszükben, pedig ezzel a folytonos rá gondolással csak fokozzák étvágyukat.

Kőríz Imre

WHAT HAPPENS IN SHANGHAI

„What happens in Shanghai, stays in Shanghai” –
mondta a mexikói A., és ő, aki az új-zélandi A. szerint
„moves all in the hips”,
csak tudja, mit beszél.

Pedig ami Sanghajban történt,
abból semmi sem marad Sanghajban,
hanem az Emiratesszel, a KLM-mel,
az Air France-szal vagy az Air Malaysiával
különböző földrészek
különböző időzónáiba távozik.

De a meg nem történt dolgok sem maradnak itt,
azok is a csomagokba kerülnek,
mint a bontatlan szállodai fogkefék.

Az üres Sanghajban az emberek
reggelre majd mindent újra létrehozhatnak,
összeközelekedik, összetajcsizzák, összetáncolják,
összeébredik a várost.